

Pályaszocializációs értékre nevelés az egészségügyi képzésben

© KISS-TÓTH Emőke, © RUCSKA Andrea
Miskolci Egyetem, Egészségügyi Kar, Miskolc
efkemci@uni-miskolc.hu & efkrucci@uni-miskolc.hu

Változó világunkban formálódik a munka természete, mely befolyásolja a munkaerőpiac által generált kompetenciák értékét és tartalmát. A kompetencia, mint gyakorlati hasznosítható tudás a munkakörhöz szükséges cselekvésre való alkalmasságot, teljesítő képességet takarja.

A munkaerőpiac gyors átalakulásai, az egyre bővülő lehetőségek és az igények változása nehezíti a fiatalok pályaválasztásra irányuló döntéseit. A választásban szerepet játszanak a lehetőségek, az érdeklődés, a képességek. A pályaválasztás tehát azt jelenti, hogy a fennálló körülmények alapján önállóan, személyes céljainknak megfelelően olyan tevékenységet választunk, amely esélyt ad arra, hogy az egyén a társadalom és önmaga számára is értékes és örömteli munkát végezzen.

Az egészségügyi ágazatban zajló változások érintik az egészségügyi intézmények struktúráját és azok működését. A minőségi munkához a változásokhoz alkalmazkodni tudó magasan képzett, kvalifikált és hivatástudattal rendelkező dolgozókra van szükség. Mivel az egészségügyi ágazat esetében igen jelentős az élők munkája igénye, ezért a politikai és szakmai érdeklődés kiemelt hangsúly fektet az ágazat humán-erőforrás ellátottságára. Az egészségügyi felsőoktatási képzés feladata és felelőssége olyan hallgatók – jövőbeni munkavállalók - képzése, akik képesek ennek a kiemelt munkaerőpiaci elvárásoknak megfelelni. Az egészségügy területén szakmai ismeretek mellett a hatékony munkavégzéshez elengedhetetlen a kompetenciákhoz szorosan kapcsolódó szakmaspecifikus értékre nevelés, így Miskolci Egyetem egészségügyi képzésében nagy hangsúlyt fektetünk a hallgatók szociális képességeinek fejlesztésére, a pályaezélyesítésre, pályaszocializációra.

A szociológia az érték fogalmát kulturális alapelveknek tekinti, melyet társadalmi normákkal, normarendszerrel kapcsol össze és mindezeket szocializáció során sajátítja el az ember (Andorka, 1997). A történelem folyamán az értékek és annak a hierarchiában elfoglalt helyük változik, de a nevelés mindig értékorientált volt.

A szociálpszichológiában az érték, mint közvetítő egységként jelenik meg, a társadalom és az egyén közötti legerősebb kapcsolatot alkotja. Keletkezése a társadalmi viszonyok függvénye és cselekvési teret teremt a társadalom tagjai számára. Az egyén döntéseit az értékelés folyamatában a kulturális értékek szerint hozza meg (Csepeli, 2001). Az értékek azonban nem állandó, hanem variábilis sajátossága a személyiségnek, hiszen az értékek tartalma megváltoztatja a személyiségnek az értékhez való beállítódását, viszonyát. Függenek az életkortól, és attól a mikrokörnyezettől, amelyben aktuálisan él a személyiség, továbbá függnek a kulturális tradícióktól.

Ezek alapján felvetődik az a kérdés, hogy vajon lehet-e a felnőtt kor küszöbén álló fiatalok neveléséről beszélni, hiszen ennél a korosztálynál megnő az önkibontakoztatásban való érdeklődés, az önfejlesztés igénye, az önállóság és szabadságvágy (Faragó, 1986). Rókusfalvy Pál (1987) szerint a szakemberképzés a felsőoktatásban olyan mértékben valósul meg, amennyire az oktató- nevelő munkába ágyazott értékre nevelés. Völgyesy Pál (1987) előszavában arról

olvashatunk, hogy az értékek a személyiség viszonylag állandó képződményei – az attitűdöknél állandóbb-, viszonyítási pontnak tekinthetők, melyek meghatározzák az egyén törekvéseit, befolyásolják motivációikat, és ezek alapján tudatosul az egyén önmagáról kialakult képe.

A foglalkozási szocializáció folyamán értékmódosulás következhet be, melynek során kialakul a *foglalkozási szerep egyénre* jellemző tartalma és annak elfogadottsága. Ennek alapján igazoltnak tekinthető, hogy a nevelésnek, ezen belül is az értékekre nevelésnek van létjogosultsága a huszonéves korosztály körében is.

A *Miskolci Egyetem Egészségügy Kara* pályaszocializációt vizsgáló kutatóműhelyt működtet, mely műhely a szocializációs- és szakmaspecifikus értékek közvetítésének hatékonyságát vizsgálja. A vizsgálatok különböző értékekre fókuszálnak, amely a személyiség fő motivációs bázisa, és ami segítségével az érték közvetítés folyamatát, összetevőit, valamint az értékorientációs folyamatok alakulását nyomon követhetjük. A kutatócsoport értékvizsgálatokat már több mint tíz éve folytat, tehát jelen kutatás támaszkodik a korábbi eredményekre.

A *kutatás célja* az egészségtudományi képzésben tanulmányokat folytató hallgatók társadalmi jellemzőinek, pályamotivációjának, értékrendszerének, jövőképeinek, elvárásainak megismerése. A vizsgálat során feltárjuk, hogy a képzés a munkaerőpiaci elvárásoknak megfelelően alakítja-e a hallgatók szakmai identitásának alakulását, felmérjük a sikeres elhelyezkedést támogató szakmaspecifikus kompetenciákat, pályamotivációját, valamint a segítő szakmára jellemző pályaszocializációs értékek megjelenését a képzés kezdetén és végén. A kutatás feladata továbbá, hogy feltárjuk és összehasonlítsuk a különböző hallgatói csoportok értékpreferenciáinak, pályaválasztási motívumainak, pályaválasztás során a munkához fűződő értékek szakonkénti összehasonlítását.

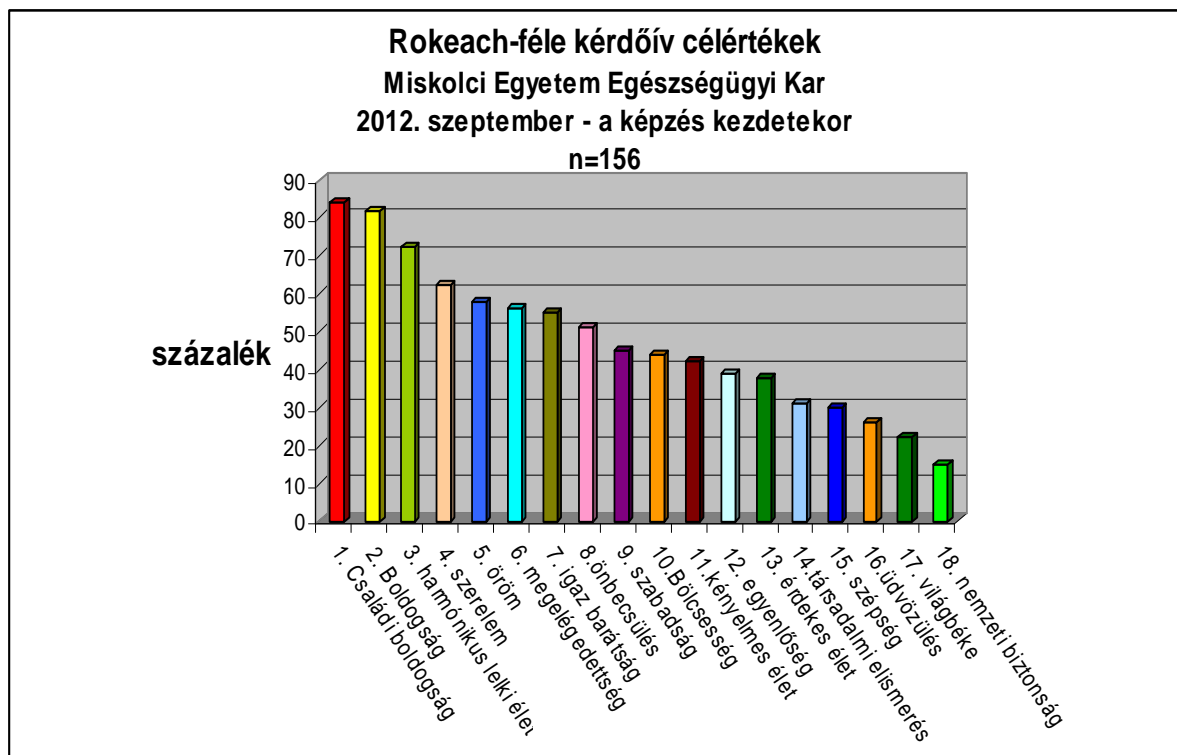
A kutatás eredményeinek tükrében lehetőség nyílik a képzési struktúrát olyan irányba fejleszteni, hogy a szakmai ismeretek mellett, a személyes és szociális kompetenciák (tolerancia, interperszonális rugalmasság, felelősségtudat, önfejlesztő technikák), szakmaspecifikus értékek beépülését hatékonyan támogassuk.

Jelen tanulmányunkhoz kapcsolódó keresztmetszeti vizsgálat *adattfelvétele* az egészségtudományi képzésben résztvevő 2012 júniusában végzett, valamint 2012 szeptemberében belépő, tanulmányaikat megkezdő hallgatók körében történt. A minta nagysága 92 (végzős)-156 (belépő) fő. A szakmai identitásalakulás indikátoraként tekintett értékek vizsgálata során a Rokeach- és a Super-féle standard érték kérdőíveket alkalmaztuk, mert az értékek a személyiség viszonylag állandó képződményei, meghatározzák az egyén törekvéseit, befolyásolják a motivációkat.

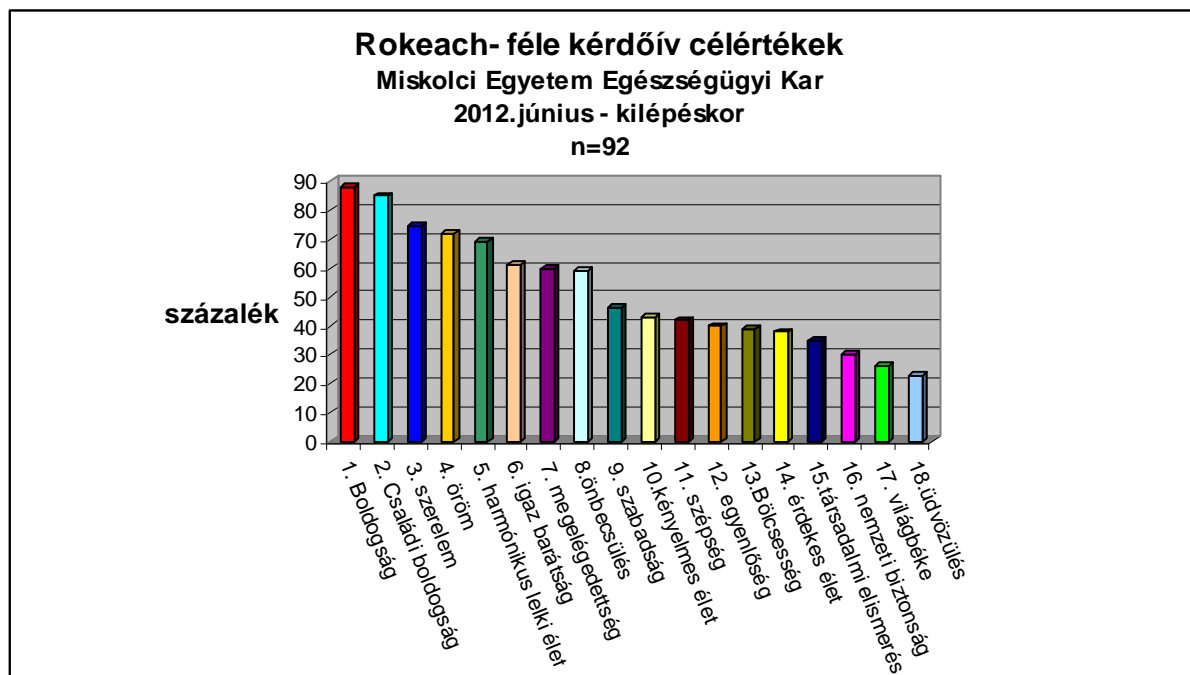
Milton *Roceach* (1918-1988) szerint a társadalomban gyökerezik egy olyan általános motiváció, amely segítségével az egyén növeli kompetenciáját és az erkölcsi önkoncepcióját, mivel összhangban áll egymással az egyéni és társadalmi értékrendszer. Az értékek hiedelmeken vagy meggyőződésen alapulnak, hierarchiát alkotnak és azok maradandóak. Az egyén értékeinek reflexív elemzésére 18 célértékből és 18 eszközértékből álló megbízható és érzékeny tesztet dolgozott ki (Perczel, 1990), mely a legalapvetőbb értékorientációkat tükrözi, ugyanakkor reprezentálja a teljes értékteret. A célértékek az optimális életcél definiálják, azok kifejezetten az életcélokra vonatkoznak. Az eszközértékek a célhoz vezető utat értelmezik, a cselekvés és viselkedés módjára vonatkoznak. A célértékek nyilvánvalóbbak és közvetlenebbek, a tudatosság felszínéhez állnak közelebb, míg az eszközértékek a megrögzött szokásokhoz, az életvezetés körülményeihez vagy a habitushoz kapcsolódnak. A vizsgálatban résztvevő egyénnek külön kellett rangsorolnia a cél- és külön az eszközértéket.

Eredmények, értékpreferenciák

Először a 2012. júniusban végző és a 2012. szeptemberben a karon tanulmányaikat kezdő hallgatók 18 célérték és eszközérték rangkorrelációjának szelekcióját mutatjuk. Az értékek sorrendjének kialakításánál rangkorrelációs számítást végeztünk.

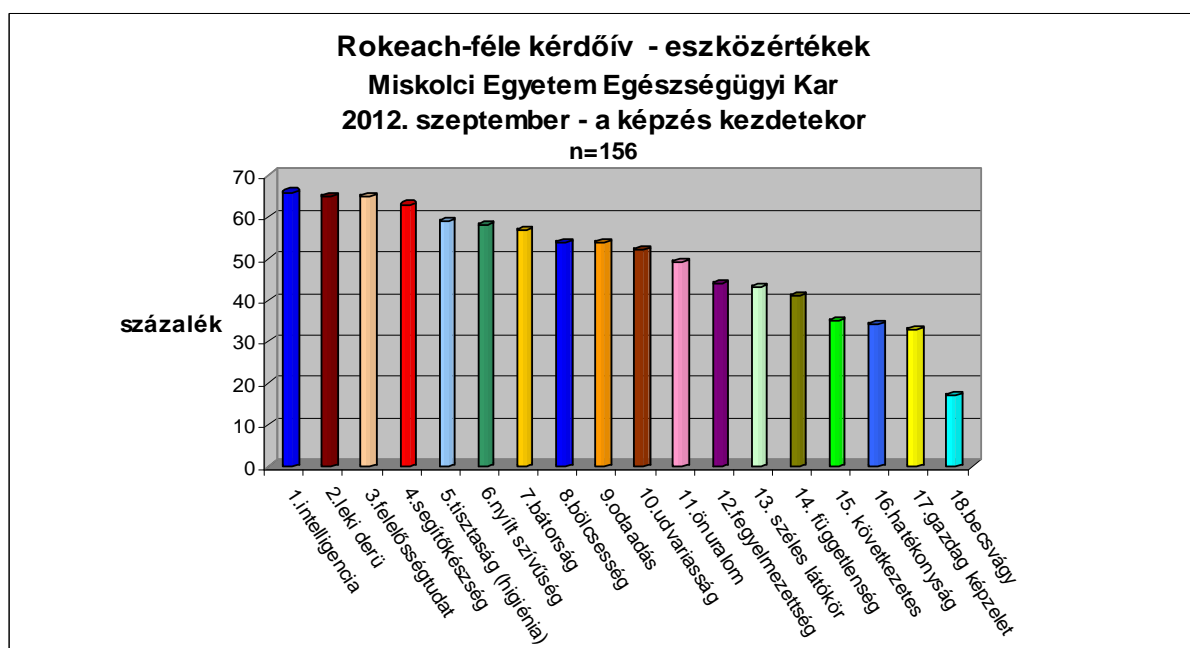

A *belépő évfolyamok* esetében a tradicionális családi értékek relevánsak, ezek a családi boldogság, a boldogság és a harmonikus lelki élet. Ezeket az értékeket tartották a legfontosabbnak, ezeket rangsorolták az első helyekre a hallgatók. Szakonként ezen értékörök esetében minimális eltérések tapasztalhatók. A családi boldogságot a gyógytornász szak, míg a boldogságot a diagnosztikai képző szak hallgatói preferálták leginkább. A továbbiakban, a rangsor középső területén a következő értékek - érdekes, változatos kényelmes élet, igaz barátság- találhatók, míg a vallási értékek és az ideológiai értékek, a béke és a haza biztonsága a rangsor végén helyezkedik el. Az ideológiai értékek esetében nemcsak a mediánérték hanem a szórás is magas ($s= 14$).

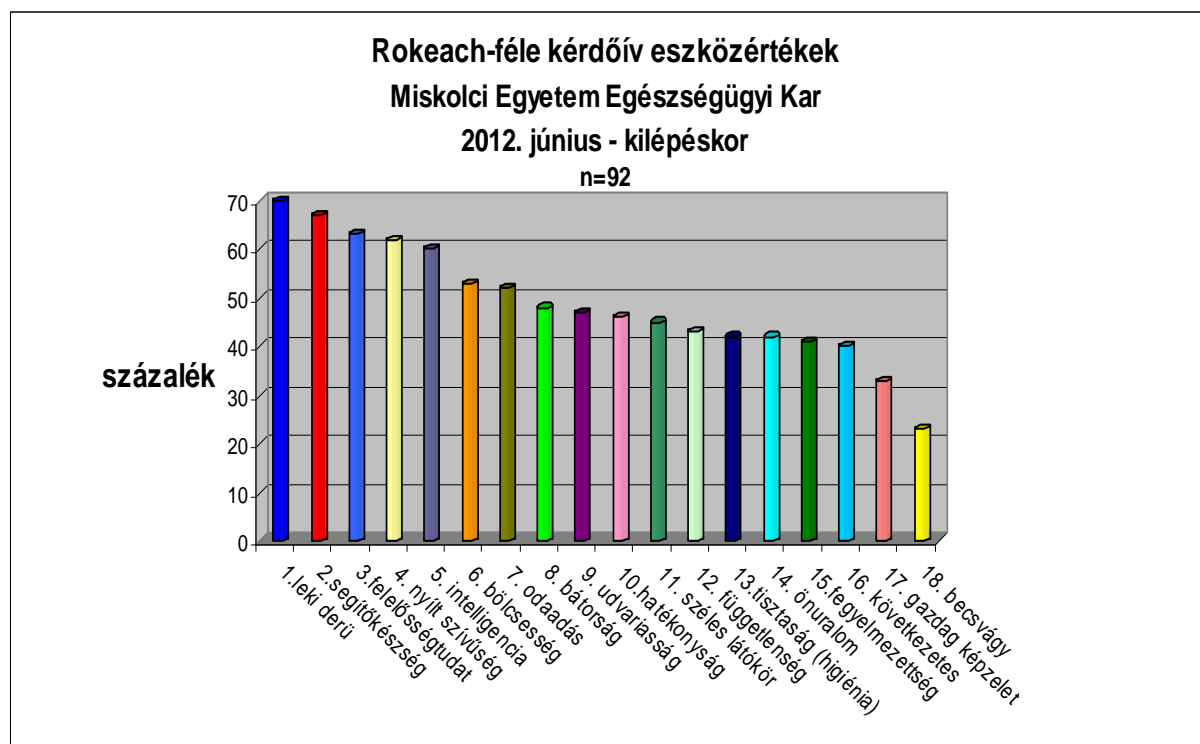

A Rokeach-féle kérdőív célértékek rangkorrelációs vizsgálatánál a *kimenő évfolyamok* esetében némi eltérés érzékelhető a rangsorokban a belépő évfolyamokhoz képest. A családi boldogságot itt megelőzi az általános boldogság, mely a végzős évfolyamos esetében sokkal relevánsabb (88%), mint a bemenő évfolyamnál (81%). A szerelem értéke szintén előrébb került a rangsorban, míg bemenőnél a 4. helyet foglalta el 62%-al, addig kimenőknél 74,5%-al a 3. az értékrendekben. Gyenge korreláció tapasztalható a harmonikus lelki élet és a boldogság között ($r=0,45$). A rangsor végén az ideológiai értékek megelőzik a vallási értékeket.

A következőkben a 18 eszközérték rangkorrelációs szelekcióját mutatjuk a két vizsgált csoport esetében.

A Rokeach-féle eszközértékek vizsgálatánál azt tapasztaltuk, hogy a *belépő évfolyamok* esetében az intellektuális értékek (az intelligencia) és a lelki derű a legpreferáltabbak. A szakmaspecifikus értékek, mint a szociabilitás vagy a közösségi élet értékei szintén előkelő helyet foglalnak el a rangsorban. Az autonóm értékek – pl. a szabadság, hatékonyság- a rangsor harmadik negyedében foglal helyet. A következetesség és a kreativitás kevésbé fontos ennél a korosztálynál. Hirtelen ugrásszerű csökkenést mutatva legkevésbé preferált érték a becsvágy. Szakonként szignifikáns eltérés nem tapasztalható az értékpreferenciák között. A belépő évfolyamok esetében csak a bátorság, a bölcsesség és a becsvágy esetében tapasztalható igen gyenge korreláció ($r=0,41$).

A *kimenő évfolyamoknál* az eszközértékek vonatkozásában az individuális értékek (intelligencia) jelentősége kevésbé preferált érték, mint az a belépő évfolyamoknál tapasztalható. A végzős évfolyamnál a lelki derű és a karitativitás (segítőkészség), mint szakmaspecifikus érték előtérbe került megelőzve az etikai értékeket (felelősségtudat, bátorság) és az intelligenciát. A diagram középső tengelyén elhelyezkedő rangsorban a bemenő évfolyamokhoz képest változás tapasztalható. Így pl. az önuralom, higiénia, fegyelmezetttség értékeknél csökkenés tapasztalható a bemenő évfolyamokhoz képest. Az udvariasság értéke a végzős hallgatók esetében preferáltabbá vált a képzésbe belépőkhez viszonyítva.

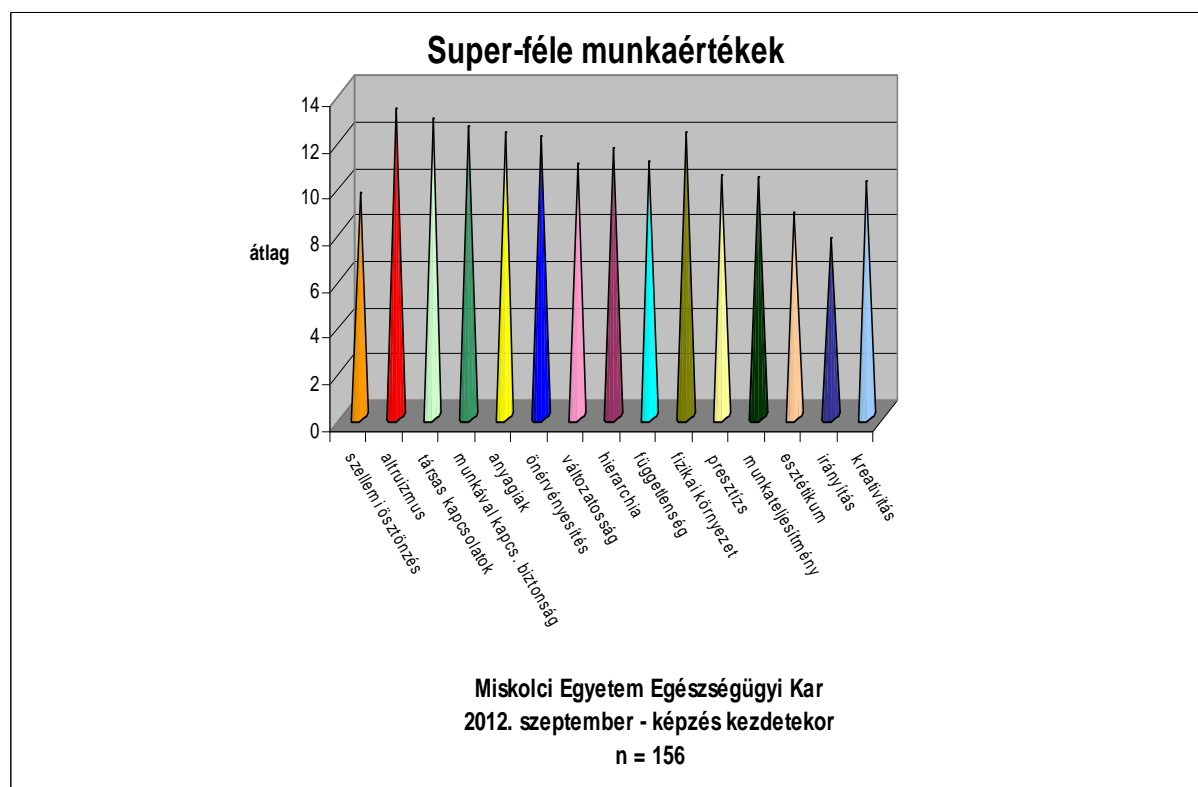
A kimenő évfolyamoknál ebben az esetben is a rangsor végén található a kreativitás és a becsvágy. A becsvágy rangszázalékos értéke a bemenő évfolyamhoz képest emelkedett (17%-ról 23%-ra). Szakonként szignifikáns eltérés ebben az esetben sem tapasztalható az értékpreferenciák között.

A *Super-féle* munka-érték kérdőív az egyének irányultságát az életúthoz kapcsolódó értékek mentén vizsgálja. A kérdőív célja, hogy minél pontosabban megtaláljuk azokat az értékeket, amelyek a vizsgálati személy munkaválasztását alapvetően meghatározzák. A Super-féle kérdőív a munkavégzéshez kapcsolódó értékdimenziókat (45 itemet) ötfokozatú skála segítségével méri.

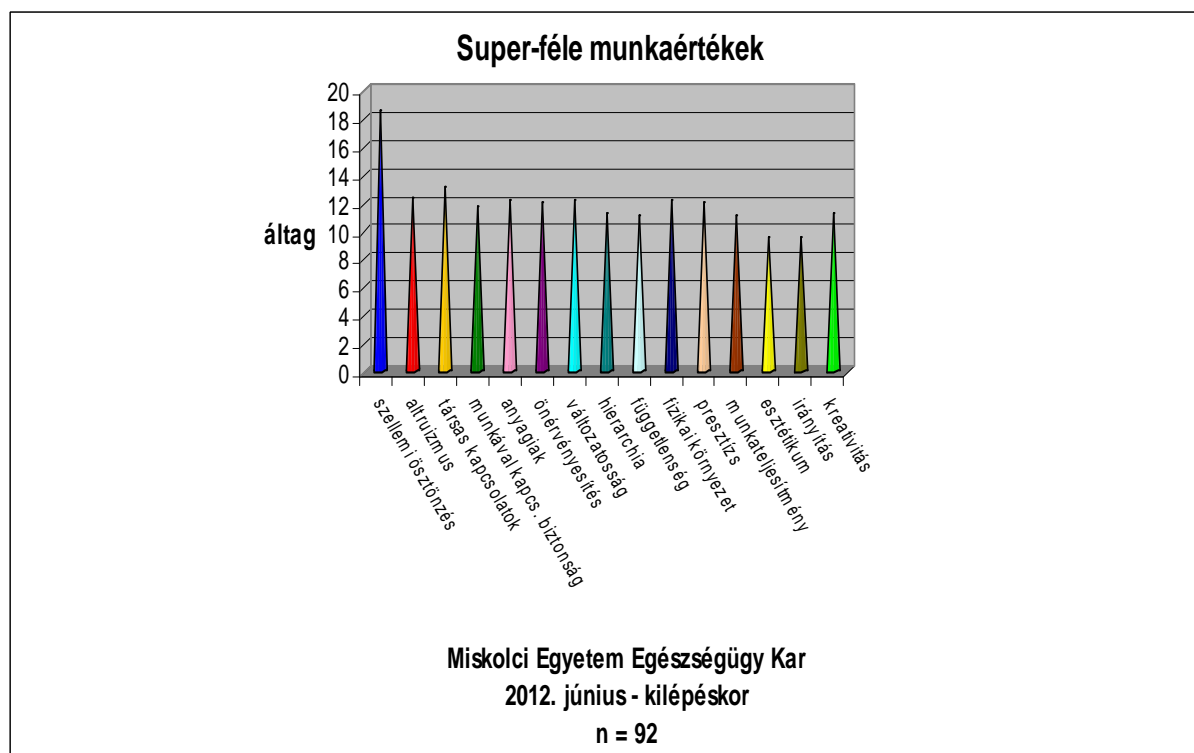
Az értékdimenziók a következők: szellemi ösztönzés, altruizmus, anyagi ellenszolgáltatás, változatosság, függetlenség, presztízsz, esztétikum, társas kapcsolatok, munkával kapcsolatos biztonság, önérvényesítés, hierarchia, fizikai környezet, munkateljesítmény, irányítás, kreativitás.

Eredmények, értékpreferenciák

Az értékörök nyerspont átlagait fontossági értéként kezeltük. A mintára kapott fontossági átlagok áttekintése azt mutatja, hogy az egészségtudományi képzésbe belépő hallgatók csoportjában az átlagértékek szélesebb értékhatárok között helyezkednek el (7,9-13,5).

A *bemenő évfolyamok* esetében a preferált értékdimenzió a segítő szakmákhoz nélkülözhetetlen altruizmus (önzetlenség). Az értékör szórása alacsony ($s=1,7$). A bejövő évfolyam esetében a védőnői szak hallgatóinál jelenik meg leghatározottabban az *altruizmus* érték. Szintén nagy hangsúlyt kap a hallgatóknál a társas kapcsolatok és a fizikai környezet értékdimenzió, mely értékek jelenléte szintén fontos az egészségügyi szakmában. A társas kapcsolatok értéknél nem található szignifikáns különbség a szak hallgatói között, de a fizikai környezet értékör az gyógytornász szakon tanuló hallgatóknál jelenik meg a legerőteljesebben. A legkevésbé fontos értékdimenzió bejövő hallgatók számára az irányítás. Ennek a munkaértéknek a legmagasabb a szórása ($s=2,7$) is.

A *kimenő évfolyamoknál* az értékdimenziók más képet mutatnak a belépőkhöz viszonyítva, és ebben a korcsoportban az értékörök között viszonylagos homogenitás fedezhető fel.

A fontossági átlagok áttekintése azt mutatja, hogy az egészségtudományi képzésből kilépő hallgatók csoportjában az átlagértékek ebben az esetben a belépőnél szélesebb értékhatárok között helyezkednek el (9,5-18,5).

A kilépő évfolyamok esetében igen kiemelkedő értékdimenzióként jelenik meg a *szellemi ösztönzés*, mely értéknek a legmagasabb a szórása is ($s=3,8$), mely legerőteljesebben a gyógytornász szakon jelenik meg ez az értékör. Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert a humán szolgáltatásban – amely központjában az ember áll -, a szellemi ösztönzés fontos szakmaspecifikus érték, mert ez az az értékör, amely lehetővé teszi a független gondolkodást és annak megismerését, továbbá a dolgok, folyamatok működésének feltárását.

A többi értékdimenzió átlagának értékingadozása (9,5-13,1) és szórása alacsony. A kilépő évfolyamoknál az egyik legkevésbé preferált érték az irányítás (9,5), melynek lehetséges oka az életpálya lehetőségeiben kereshető, mert karrier szempontjából a vezetővé válás az egészségügyi ágazatban kevésbé motiváló tényező. Az irányításhoz hasonló átlagértékkel társult az esztétikum értékdimenzió is.

Jelentős különbség tapasztalható a belépő és a kilépő évfolyamoknál az *altruizmus* esetében, ahol végzéskor 2 átlagponttal kevesebb érték jelenik meg. Ez a munkaérték a humán szolgáltatás területén kiemelkedő jelentőséggel bír, mert az altruizmus leginkább abban a hivatásban jelenik meg erőteljesen, amelyben lehetővé válik mások boldogulásának előmozdítása. Korábbi vizsgálatainkban az intellektuális értékeken túl (Kiss Tóth, 2003) a szakmaspecifikus értékek növekedése volt jellemző.

Összegzés

Az értékek jelentősége – ezen belül is szakmaspecifikus értékek- a humán szolgáltató helyzetekben felerősödik, ahol viselkedési sémák bemutatásával, megerősítéssel a helyes és használható értékek megközelítése történik.

Jelen értékfeltáró vizsgálatok eredményei összességében azt mutatják, hogy a Roceach-féle kérdőívvel mért általános értékstruktúra vonatkozásában az intellektuális értékekhez viszonyítva a segítőkészség értéke jobban előtérbe kerül a képzés folyamán. A korábbi kutatási eredmények az intelligencia értékkör felerősödését mutatták.

A Super-féle munkaértékek terén azt láttuk, hogy, hogy a felsőoktatás az intellektuális értékek felerősödését eredményezi, mely értékek felé történő mozdítása erőteljesebb, mint a szakmaspecifikus értékek irányába történő mozdítás. *A szellemi ösztönző* értékek esetében a bemenő és a kimenő évfolyamok között szignifikáns a különbség. A végzős hallgatók olyan értékkört preferálnak, melyben sokat gondolkodhatnak, a problémamegoldó gondolkodás előtérbe kerül, melyben a fő érték a szellemi tevékenység – az alkotás.

A vizsgálat során azt tapasztaltuk, hogy amíg az altruizmus az általános értékstruktúrába beépül, addig a munkaérték-struktúrában kevésbé preferált értékként jelenik meg, pedig ez az értékkör az anyagi ellenszolgáltatás nélküli másokon történő segítséget, gondoskodást foglalja magába, így kiemelt szakmaspecifikus értékként van jelen a humán szolgáltatásban. Az altruizmus esetében a belépő és a kilépő évfolyamok közötti jelentős átlagpont csökkenés további vizsgálatot igényel. képzés struktúrájának, arányainak felülvizsgálatára fókuszálja a figyelmet.

A kutatás eredményeinek tükrében célszerű tehát felülvizsgálni az elmélet-gyakorlati képzési struktúráját, továbbá a kutatási terület törekvései, hogy hogyan lehet kihasználni a gyakorlati képzésben rejlő lehetőségeket, mellyel olyan irányba lehet fejleszteni a hallgató kompetenciákat, hogy a szakmai elméleti ismeretek mellett, a személyes és szociális kompetenciák, szakmaspecifikus értékek beépülése is hatékonyan megvalósuljon.

Irodalomjegyzék

- ANDORKA Rudolf (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.
- CSEPELI György (2001): *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris.
- FARAGÓ Magdolna (1986): *Beilleszkedés és szakmai szocializáció a felsőoktatásban*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- PERCZEL Tamás. (1990): *Életstratégia, foglalkozási szerep, értékorientáció*. Budapest: Akadémiai.
- RÓKUSFALVY Pál (1987): Testnevelési főiskola hallgatók összehasonlító értékorientáció és életcélvizsgálata. Munkaértékorientáció és életcél szerepe a pályaalakulásban. In Szilágyi Klára (szerk.): *Érték és munka*. Budapest: Oktatókutató Intézet.
- VÖLGYESY Pál (1987): Előszó, 1987. In Szilágyi Klára (szerk.): *Érték és munka*. Budapest: Oktatókutató Intézet.